

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XXV

Febrer del 2001

Nº 96

“ELS RUSIÑOL: INICIS I CONSOLIDACIÓ D'UNA NISSAGA” *

Vicenç Morando

La doctora Coll i un servidor som aquí amb els papers canviats. Si fa uns quinze anys em tocava escoltar les seves disertacions en una immensa aula, carregada d'alumnes que, potser, santa innocència la nostra, esperàvem treballar en això que en diuen el món de l'art, avui les circumstàncies faran possible, si no hi ha un daltabaix ara mateix, capgirar aquell record universitari, i que sigui la Isabel, a més de tots vostès, fidel oïdora de les meves poc entenimentades paraules. Jo li haig de dir, en aquesta part inicial del discurs dedicada habitualment a llençar flors, que li agracixo l'encàrrec de presentar aquest llibre que avui tenen entre mans aquells que el tenen. Per cert, essent conscient de la llarga llista de llibres que es presenten aquests dies, alerto sobre els efectes contraproductius que pot tenir en la nostra sensibilitat el fenomen de la “llibreritis” o de la “presentacionitis”, que vindrém a definir com la inflamació provocada per la multitud d'actes on els llibres, els quadres, les conferències, els debats i els oradors de tota classe i condició, es cavalquen mútuament barallant-se amb el rellotge, i amb els compromisos per tenir l'auditori més o menys ple, quan no hi ha

més cera que la que crema. Una mica de calma, doncs, que la vida, almenys la meua, espero que tingui prou dies per a repartir-la entre els interessos de tothom.

En qualsevol cas, i demanant-los disculpes per aquesta petita llicència, que potser era previsible venint de qui ve, expresso públicament una equivocada impressió inicial, que deu haver tingut més d'un, arran de la presentació de “Els Rusiñol, inicis i consolidació d'una nissaga”: *Un altre llibre sobre Rusiñol! Déu del cel, que encara queda per explicar alguna cosa?* Senyores i senyors, Rusiñol és com l'all, sempre torna. Afortunadament, però, des de fa pocs anys, la historiografia sobre el personatge no torna sempre amb els mateixos arguments, sinó amb aspectes novedosos, que s'han encarregat de resituar la figura i, a la vegada, de resituar l'artista. I no era, ni és, tasca fàcil, perquè, per altra banda, els sitgetans, sense anar

Santiago Rusiñol jove, l'any 1887, pels temps en què va arribar a Sitges

més lluny, conservem una imatge certament idealitzada, o fins i tot tòpica si volen, de Rusiñol. No és que sigui una mala cosa el fet de conservar-la, perquè tampoc no tothom ho pot dir i ell va fer prou mèrits com per a ser considerat així, però sí que ho comença a ser quan

* Presentació del llibre d'aquest títol, obra d'Isabel Coll, el 15 d'abril de l'any 2000 a l'Espai Cultural Pere Stämpfli

aquesta imatge idealitzada, a partir de l'inesgotable anecdotari públic que protagonitzà l'artista, acaba essent, amb totes les variants possibles, la base de molta literatura, de massa literatura que no vol anar més enllà, perquè creu que no li fa cap falta, ja que potser és aquest Rusiñol el que fa vendre més llibres.

Isabel Coll és la primera, i si no la primera, la segona és igual, a dir que s'ha fet barrila sempre del mateix Rusiñol. Que portavem molts anys donant massa voltes al mateix pal. En conseqüència, fa molt poc temps que els estudis han deixat enrere el Rusiñol, interessant però volgutament reiteratiu, dels duros a quatre pessetes, de la processó dels Grecos, o dels saraus a París, per aprofundir en el Rusiñol més personal, menys divertit, però més agraït després de tant de gresca. En el cas del llibre que ens ocupa, si jo els digués que és una obra sobre testaments i cartes els enganyaria, perquè, fonamentalment, "Els Rusiñol, inicis i consolidació d'una nissaga" és la història d'allò que s'esdevingué abans, molt abans en alguns casos, que Rusiñol es convertís en una figura indispensable per a la cultura catalana.

Si volguéssim recórrer a un subtítol per a aquesta obra, escriu l'autora, caldria posar-hi: "Qui i què va fer possible el Cau Ferrat". Interessant punt de partida per seguir la trajectòria d'una família de diners amb artista, o d'un artista amb família adinerada, que no és el mateix. A través de l'anàlisi de les disposicions testamentàries de cada membre dels Rusiñol, Isabel Coll ens ofereix els ingredients que, anys més tard, resultaran bàsics per entendre moltes de les coses que Santiago va poder fer, i també les que no va poder fer. Si ho volen més clar, aquí s'explica la veritable història sobre el paper, de la contraposició existent entre l'esperit d'un rebel, que necessitava els diners de la burgesia per viure, però que, alhora, renegava dels valors en els quals es fonamentava aquella mateixa classe social que li mantenia el coixí. Perquè sense coixí, difícilment hi hagués hagut Cau Ferrat, per molt que el besavi Rossendo li hagués parat el carro.

Seguint el fil d'aquesta afirmació inicial que fa el llibre, sobre l'autoria del Cau Ferrat, la seva posterior lectura sembla deixar les coses bastant clares. El Cau Ferrat fou obra de tres persones, o almenys així m'ho sembla: Santiago Rusiñol, que hi va posar l'empenta, Jaume Rusiñol, l'avi de Santiago, que hi va posar els diners, i l'escultor Enric Clarasó, que hi va posar gran part de la feina, mentre el seu amic era per aquells móns de Déu, gestionant assumptes de l'empresa familiar, o gestionant altres assumptes no tan relacionats amb la família, vagin a saber. En qualsevol cas, la història comença amb la parella formada per l'industrial de teixits de Manlleu, Jaume Rusiñol, i Maria Andreu, la seva segona esposa de les tres que va tenir. El matrimoni tin-

dria un fill, Joan Rusiñol, pare d'en Santiago, que es casà amb Amèlia Prats. Santiago Rusiñol va néixer quan el seu pare tenia 22 anys i la seva mare 18. Malgrat que el matrimoni moriria molt jove, Joan als 44 anys i Amèlia als 33, el pintor tindrà cinc germans més: l'Albert, en Joan, que morí als 12 anys, la Rosa i en Josep, que moriren pocs mesos després de néixer, i en Josep Maria, del qual es desconeix la data de la mort. De tots ells, per tant, només l'Albert, que era un veritable bonifaci, a més de president del Foment del Treball Nacional i de la Lliga Regionalista, acompanyaria Santiago en les seves alegries artístiques i dissorts familiars. Durant gairebé tota la seva vida, ja que l'Albert morí només tres anys abans que ell.

Tornant a l'inici, segur que tots coincidirem que a l'avi de Santiago Rusiñol la vida li atorgà el trist paper d'haver de ser testimoni de la mort del seu fill, de la

Retrat de Jaume Rusiñol i Bosch, avi de Santiago Rusiñol

seva jove i de quatre dels seus nés. Abans de morir, el 1887, a Jaume Rusiñol només li quedaven la seva dona Rosa Fàbregas, el seu nét Santiago, casat ja amb Lluïsa Denís, la Maria, filla del matrimoni, i l'Albert, germà d'en Santiago. Des que va fer els 51 anys, i fins a la seva mort, als 79, l'empresari Jaume Rusiñol realitzà 8 testaments, 6 d'ells en només 12 anys. Com diu el llibre, la seva dona quedà arreglada, arreglada de diners em refereixo és clar, però les malhaurades circumstàncies familiars faran que Santiago, sense voler, encara quedi més

arreglat que la seva àvia. Entre els testaments de l'avi, del pare, i de la mare, en Santiago i l'Albert no hauran de preocupar-se gaire pel seu futur, però al pintor hi ha una cosa que li trencarà els plans: haver de dur el negoci familiar.

Que Rusiñol no va néixer per als negocis, o almenys per als negocis entesos en el seu sentit més ortodox, també sembla bastant evident. La documentació que presenta el llibre així ho demostra. Tot i ser la nineta dels ulls del seu avi, que li deixà, entre altres béns, 50.000 pessetes d'aquell temps, a en Santiago no li agradarà mai treballar a la fàbrica, i encolomarà la responsabilitat de la deïxa testamentària familiar al seu germà Albert, per a poder mantenir-se prop d'aquelles coses que el transformaven en un home veritablement lliure i feliç, i que tenen relació, com molt bé poden suposar, amb el món de l'art i la manera de viure¹. En una de les cartes que li envia al seu germà Albert, a principis dels anys 80, mil vuit-cents és clar, Santiago deixa ben palès que l'ambient de la fàbrica li mereix la més sornaguera de les descripcions. El text de la missiva recrea una escena encara vigent avui: l'escrivent de la empresa torna al despatx després d'estar uns dies fora, i un d'aquells empleats que van sempre amb el plomall a la mà, no perd el temps a omplir-lo d'atencions:

Querido Alberto.

Blanch ha llegado, ¡Hossanna!, ¡Hossanna!, ¡Hossanna!, ¡Hossanna!. Cantan los ángeles en el cielo y los angelitos en la tierra.

Si querido Alberto, Blanch ha llegado en todo el buen estado de conservación que puede esperarse de su delicado cráneo y, al atravesar los umbrales del escritorio, el primero que ha encontrado de la familia he sido yo, escribiendo en el libro de facturas, y acechando a estos personajes que se estaban comiendo un paquete de números 24. Luego le ha salido al encuentro otro individuo de nuestra dependencia, presentándole su abundante lengua, y meneando la cola con tal elegancia y distinción y buenos modales, como recogimiento modesto y candoroso donaire, prueba evidente de la esmerada educación que le hemos prodigado...."

y la carta segueix.

Fins que no mor l'avi, "el pez grande" com és anomenat a les cartes, Rusiñol no farà el que li donarà la gana, però quan pugui tampoc no ho podrà fer durant gaire temps. Mentre llegim ens anem adonant que la figura d'aquell Rusiñol alegre d'esperit, i socialment reconegut per les seves iniciatives populars i artístiques, només respon a un període molt concret de la seva vida, que si l'haguéssim de delimitar, a partir de les dades documentals ofertes pel llibre, s'estendria des del 1887,

data de la mor del seu avi, fins el 1899, quan cau greument malalt. Més enllà d'aquest període d'una dotzena d'anys aproximadament, en els quals viatja sempre que pot, inaugura el Cau Ferrat, organitza les festes modernistes, o duu els Grecos en processó, la vida de Rusiñol estarà molt condicionada per les seves obligacions vers el patrimoni familiar, i per un matrimoni que mai no arribarà a funcionar.

Isabel Coll dedica bona part del llibre a posar en solfa aquests dos aspectes, fonamentals per entendre l'evolució personal de l'artista. Rusiñol començà a interessar-se per l'art i les lletres, quan encara els seus pares vivien. Ells mateixos li permeteren estudiar al taller del pintor Tomàs Moragas, home allunyat de les disciplines acadèmiques i seguidor de Fortuny. En morir els seus pares, Rusiñol continuarà fent el possible per alimentar la seva vocació, malgrat la disciplina de l'empresa de l'avi. En aquest sentit, els viatges de feina esdevindran la millor de les excuses per desenvolupar les seves capacitats artístiques, i augmentar la seva estimada col·lecció de ferros. Mentrestant, demostrarà prou enginy per conrear l'apreci de l'avi Jaume, obsequiant-lo amb algú o altre quadre perquè vagi assumint allò que es preveu inevitable, i que ja hem expressat repetides vegades: a l'hercu el negoci no l'interessa.

Dos fets claus en aquest període són, per aquest ordre, l'inici d'una llarga amistat amb l'escultor Enric Clarasó, a qui va conèixer al Centre d'Aquarellistes de Barcelona, i el casament amb Lluïsa Denís. A Clarasó, Rusiñol li explica gairebé tot el que vol aconseguir, tot el que li passa i, sobretot, tot allò que sent interiorment, que no és poca cosa. Entre les cartes a Clarasó, que transcriu el llibre, podem trobar tres exemples significatius sobre les inquietuds de Rusiñol pels ferros, la pintura i el matrimoni, que ens poden ajudar a entendre fins a quin punt aquesta va ser una de les amistats més sòlides i perdurables amb què va comptar l'artista. La primera carta fa referència a les necessàries gestions per aconseguir els ferros més interessants de cara a la futura col·lecció del Cau Ferrat. Cal dir, per refrescar la memòria, que Rusiñol i Clarasó establiren el seu primer taller conjunt al carrer de la Diputació, entre el 1884 i el 1887, i entre aquesta data i la inauguració del Cau Ferrat, el 1894, el taller estarà al carrer de Muntaner.

Mentre el lliguen les obligacions de casat, Rusiñol deixa al seu amic Clarasó les gestions dels ferros. En una carta escrita des de Olot, el 22 d'octubre de 1887:

Querido Enrique:

Recibí tu carta y leí las proposiciones del invulnerable Ribas. Delante de su temperamento de inglés, yo, pobre meridional, tenía que ceder. Dale la arquilla y las 300 (libras) y que te entregue estos hierros, causa de mi perdición. Lo que no consiento es que se lleve el pica-

porte, porque arrancarme un hierro es arrancarme un elemento de mi existencia. Procura disuadirlo por todos los medios de tu oratoria, y por si por fin no pudieras (que espero que de tí lo disuadirás) entrégale también el llamador y habrán vencido en él, las mujeres haciéndole desprender de sus hierros, y a mí esos pobreteros que me hacen salir de quicio. Alberto [naturalment, el germà] te entregará el dinero. Dáselo en seguida, que la agonía sea lo más corta posible y escríbeme sin pérdida de tiempo."

Dies més tard, en una altra carta des d'Olot, Rusiñol encara és més explícit:

Querido Enrique:

Tú escribiéndome, y yo no contestándote. Yo recibiendo cartas y tú esperando las mías. ¡Oh noble conducta mía! ¡No te incomodes y perdona querido Enrique!

No pierdo el tiempo, sin embargo, y trabajo sin descanso para el buen nombre de nuestro estudio, querido nido ferruginoso, para que con el tiempo se encuentren allí a la misma altura, la escultura, la arqueología y la pintura. En dos conceptos agradezco tus cartas, y las miro como de un amigo y como de un verdadero hijo. (...) Quince duros tienes en tu poder de los últimos negocios. Compra con ellos, vende, negocia, haz el gitano, engaña al coleccionista que se te presente a mano, y trata con anticuarios que es lo único ya que te falta, esas informalidades arqueológicas para acabarte de convertir en un verdadero mequetrefe anticuado, y entonces merecer toda la admiración y respeto de tu amigo, que confía en tus manos los graves problemas de la pátina."

Rusiñol parla dels ferros abans de casar-se, casat, i

després de casat, o sia, amargat. Vistes les cartes, tinc la sensació que el matrimoni Rusiñol es va rovellar més aviat que qualsevol dels ferros de la col·lecció. En fi, hi tornaré després. Enric Clarasó també coneixerà de primera mà les topades de Rusiñol amb alguns crítics que questionen els valors de la seva pintura, respecte a la dels seus contemporanis. És el cas, per exemple, del crític Francesc Miquel i Badia, del "Diari de Barcelona", a qui el pintor no té en gaire estima. Així li ho explica a Clarasó l'octubre del 1886:

"¿No recuerdas que existe el Brusí, que nos amenaza constantemente, y que es mi pesadilla, pues siempre veo por todas partes, hasta el mismo número 100, su escudo que me persigue rematado de sus descomunales orejas?"

Seguim endavant. Rusiñol es casa, se suposa que enamorat segons les cartes, el 19 de juny de 1886, amb Lluïsa Denis i la seva mare Dolors. Ho dic així, perquè el paquet incloïa la sogra, i tots els pressentiments d'un mal averany. Aleshores, Santiago tenia 25 anys i Lluïsa 24. Després del viatge de noces a París, s'estableixen tots tres a Manlleu, i és aquí quan les coses es comencen a torçar. En el cap del pintor es barregen les ocupacions de la fàbrica i els dissenys de l'avi, amb tots els neguits provocats per el manteniment de les col·leccions, i el

Pintura d'al voltant de 1888 on Santiago Rusiñol representa el seu amic Enric Clarasó treballant al seu taller d'escultor

necessari progrés de la seva carrera pictòrica, l'enyor de l'ambient artístic barceloní, i la nova vida en parella. Bé, en parella més un, per no dir cap inconveniència. Sens dubte, massa coses alhora per a una persona que vol viure la vida sense haver de sentir-se tan pressionat pel seu entorn. De fet, l'única via d'alliberament per a Rusiñol vindrà donada a través de la combinació de dues circumstàncies més o menys traumàtiques: la mort

del seu avi. que, com ja s'ha dit, li suposarà deslliurar-se de la feina de la fàbrica, i el trencament *de facto* del matrimoni, tres anys després d'haver-se casat, i amb una filla pel mig.

Una setmana després del casament, Rusiñol escriu a Clarasó:

"Ya puedes figurarte que el Santo Matrimonio me prueba bien, ¡si ahora no me proba- ra! Estoy muy tranquilo y sólo me preocupa el demonio del arte."

En aquest cas, la sornegue-ria epistolar de Rusiñol no durarà gaire temps. El 3 de març de 1888, dos anys després d'haver-se casat, Lluïsa Denís escriu al seu marit el que segueix:

"Antes de cerrar esta carta, voy a darte una noticia que creo te alegrará y es que, dentro de quince días, parto de Barcelona para siempre, quizá. En cuanto a esto lo necesito, porque aquí recibo emociones que me hacen daño, y acabarían por perderme completamente la salud, y haría falta a mi hija a quién tu no quieres siguie- ra.... Luisa"

Com poden comprovar, la cosa anava magre. Com molt bé diu l'autora, a partir del 1887 Rusiñol no pen- sarà en altra cosa que a pintar i viatjar d'una forma gai- rebé compulsiva, explicant a Clarasó les seves refle- xions més personals sobre allò que veu i viu. Cada cop rebutja més el món de la opulència burgesa, i es va tan- cant, poc a poc, en el seu propi univers. A aquesta invo- lució respecte al Rusiñol bohemi de la joventut contri- buirà, sens dubte, un estat de salut molt delicada. De jove, Rusiñol es prenia els seus problemes de salut amb grans dosis d'ironia. Al seu germà Albert li escriu:

"A tu hermano, un médico de gran talento, después de haberle escuchado las principales partes, o sea las regiones respiratorias de su cuerpo, le ha dicho que tenía un gran desarreglo de maquinaria. Al oír esto le dije que tenía un hermano mecánico y quería mandarte

a buscar, pero me contestó que me medicaría por un sis- tema flamenco. No quise oír más, y ya me tienes medi- cándome con verdadero furor. Hubo cañitas, baile y cante por todo lo largo...."

El mes de gener del 1899, el doctor Gaietà Benaprès

demana a Lluïsa Denís que es desplaci a Sitges, per a visitar al seu marit greument malalt. Feia més o menys deu anys que el matrimoni no es veia, malgrat que pare i filla sí que havien mantingut un contacte més sovintejat. A Rusiñol li extirparan un ronyó i, als quaranta anys, es disposarà a encetar una nova etapa en la seva vida, que res no té a veure amb la seva imatge popular que encara perdura.

Acabo el llibre, i la pregun- ta és: fou realment feliç aquest home? I la resposta potser seria: fou realment feliç durant dotze anys de la seva vida, en els quals va poder desenvolupar allò que li demanava la seva llibertat d'esperit. En conseqüència, seria bastant lògic pensar que de Rusiñol podríem envejar més la seva casa, que no pas la seva vida. I la casa què és?. Ho diu ell mateix:

Fotografia de Santiago Rusiñol amb la seva dona, Lluïsa Denís, poc després del seu matrimoni

"Un cau, és a dir, un niu d'il·lusions i d'esperances, que sigui un refugi per als que sentim fred al cor, un seient per a descans de l'esperit, que arriba malalt del camí enfangat d'aquesta terra. Una ermita al costat del mar, hospital de ferits d'indiferència, i posada de pelegrins de la Santa Poesia que aquí arribin a veure espais. A respirar núvols i mar, i tormentes i serenitat, i curar-se de la malaltia del soroll, omplir els seus pulmons de pau, per tornar després amb més força, i volar cap a les selves i entrebancs de la vida a continuar la santa lluita."

Tot això, amb ordre, coneixement, i unes il·lustracions prou allunyades de les que sovint hem tingut oca- sió de veure, és el que es pot trobar en aquest llibre.

(Les fotografies d'aquest article són del llibre d'Isabel Coll, "Els Rusiñol. Inicis i consolidació d'una nissaga")

POBLACIÓ I IMMIGRACIÓ A SITGES DE 1897 A 1936. NOTA SOBRE LA IMMIGRACIÓ PROCEDENT DE VÉLEZ BLANCO

David Jou i Andreu

Antigament, la vila de Sitges, aïllada en gran part de la resta del país pel massís del Garraf i la manca de vies de comunicació, condicionada per l'escassetat de terres aptes per al conreu i l'abundància de terrenys muntanyosos i improductius obligà a gran part de la seva població a dedicar-se al conreu de la vinya, l'exercici de la pesca, la navegació i el comerç marítim.

En aquest context, caldria destacar, des de principis del segle XVIII, la presència dels nostres antecessors a les costes de la baixa Andalusia dedicats a la pesca de la sardina i al comerç de la pesca salada i on, a més, cap el 1756, participarien en la fundació de la Higuera, actualment convertida en la ciutat de Isla Cristina. Testimoni d'aquell fet, és el gran nombre de cognoms catalans, i més concretament sitgetans, que encara s'hi conserven avui dia.

Amb aquests antecedents no és d'estranyar que a la nostra vila tingués tan bona acollida el decret del lliure comerç amb Amèrica, promulgat per Carles III l'any 1778, atès que immediatament, gran nombre de sitgetans, avesats com estaven a l'aventura marítima, començaren a travessar l'Atlàntic per tal de dedicar-se a comerciar amb el Nou Món, durant gairebé un segle i mig.

L'entusiasme amb què els nostres avantpassats varen dedicar-se a la nova activitat fou tan gran, que en el padró d'habitants de Sitges de l'any 1824 es pot apreciar un considerable dèficit d'homes, entre les edats de 15 a 45 anys, perquè es trobaven a Amèrica. Aquest estat de coses va afavorir un gran procés d'emigració cap a Ultramar, especialment a les illes de Cuba i Puerto Rico, procés que va persistir fins entrat el primer terç del segle XX. Entre molts altres dels que participaren en aquell flux migratori destaquen Facund Bacardí, el famós fabricant de rom, i Josep Batlle i la seva descendència que ha donat diversos presidents a la república de l'Uruguai, l'últim dels quals, Jorge Batlle, ha estat elegit fa poc. Com a conseqüència d'aquesta emigració, la població de Sitges quedaria pràcticament estancada pels voltants dels 3.200 habitants entre els anys del 1780 i el 1910.

Les guerres colonials de finals del segle XIX, que varen acabar amb l'anomenat "desastre del 98" i amb la pèrdua de Cuba i Puerto Rico ocasionaren un canvi

radical de l'esmentada situació i significaren per a Sitges i per a bona part de Catalunya, una empena al seu creixement econòmic, social, urbanístic i demogràfic.

Aprofitant un treball que tenim en curs d'elaboració, sobre la gènesi d'aquest creixement, hem preparat el resum present, en el qual s'intentarà situar l'origen de la presència a Sitges de gent procedent de Vélez Blanco, basant-nos en les dades que proporcionen els padrons municipals dels anys 1897, 1910 i 1936, existents a l'arxiu històric.

Segons es desprèn del cens de Sitges del 1897, el nombre dels seus habitants era tan sols de 3.191, 160 dels quals havien nascut fora de Catalunya i que, per tant, podrien considerar-se com a fruit de les primers migracions. Aquestes haurien tingut lloc a l'últim quart del segle XIX, atretes per diferents motius, entre els quals podrien destacar-se la inauguració de la fàbrica de Joan Tarrida, inaugurada el 1874, la construcció de la carretera de les Costes, inaugurada el 1879, i la de la línia del ferrocarril Vilanova-Barcelona, inaugurada el 1881. Aquestes migracions procedien en primer lloc de la província de Castelló de la Plana, seguida de la d'Osca, ambdues limitant amb Catalunya i per tant les més properes. El tercer lloc, pel que fa a la procedència de la immigració i la seva importància quantitativa, l'ocupava la illa de Cuba, com a conseqüència de la tradicional emigració a Amèrica, esmentada més amunt, i que per tant significaria la vinguda d'una part dels descendents dels antics emigrants sitgetans.

En el padró de l'any 1920, el nombre d'habitants havia passat a ser de 3.301, dels quals, 448 havien nascut fora de Catalunya. Aquest increment de població podria atribuir-se, en gran part, als esdeveniments del 98 i hauria significat el retorn de persones i l'arribada de capitals procedents d'Ultramar. Aquests fets varen donar un nou impuls a moltes de les activitats de Catalunya, entre les quals caldria subratllar de manera especial les obres de construcció de l'eixample de Barcelona i l'ampliació del seu port. Aquestes dues obres varen donar lloc a la inauguració de les pedreres de Garraf, l'any 1902 i de la fàbrica de ciment de Valldaroca, el mes de maig de 1903, que, situades dins del terme municipal de Sitges influïrien de manera

determinant en el creixement demogràfic de la vila.

Durant el període 1897-1910, la indústria del calçat va tenir, malgrat el tancament de la fàbrica Tarrida, una etapa d'expansió, amb l'aparició de diversos tallers de calçats de diferent magnitud, mentre que el sector de la construcció portava a terme obres urbanístiques com l'escalinata de la Punta, l'obertura del carrer de Santiago Rusiñol i la construcció de nombroses cases dels anomenats "americanos", com eren coneguts els que tornaven de Cuba amb alguns diners.

Pel que fa a l'origen o procedència de les 448 persones que figuren a l'esmentat padró del 1910 com a nascudes fora de Catalunya, resulta que gairebé el 29 per cent d'elles provenia de la província de Múrcia i la resta, en ordre decreixent eren originaris de la província de Castelló, de la de Terol, de Cuba, de les Balears i de València. Les aportacions de les províncies andaluses resultaven encara en aquell moment pràcticament inapreciables.

Finalment, segons el cens de l'any 1936, la població de Sitges s'havia més que duplicat durant els últims vint-i-sis anys i arribava a tenir els 8.145 habitants; dels quals 2.532 havien nascut més enllà de l'Ebre, xifra que representava una mica més del 30 per cent de la població total. En el transcurs del període de 1910 a 1936, tal com va passar en bona part de Catalunya, la vila va experimentar un considerable progrés en tots els aspectes, industrial, econòmic i urbanístic, circumstància que va traduir-se en una important demanda de mà d'obra i un extraordinari creixement demogràfic.

Entre els fets esdevinguts durant aquesta última etapa (1910-1936) que d'una manera o altre activaren dita transformació podria assenyalar-se l'arribada de l'hispanòfil i multimilionari nordamericà Mr. Charles Deering, que l'any 1910, amb motiu de la seva visita al Cau Ferrat, va adquirir l'antic hospital de Sant Joan i unes humils cases de pescadors, per tal de convertir-ho tot, sota la direcció de Miquel Utrillo, en el palau de Maricel, utilitzant en la construcció elements arquitectònics antics, procedents de diversos punts del país. L'any 1912 s'inaugurava el nou hospital, en substitució de l'anterior. Ambdues foren obres que milloraren la qualitat arquitectònica i donaren més notorietat a la vila. El 1916 s'inaugurava l'Hotel Subur, el 1918 s'iniciava la urbanització de Terramar i el 1923 tenia lloc la inauguració de l'anomenat autòdrom Nacional, cronològicament el primer d'Espanya i el tercer d'Europa.

La fàbrica Fradera que continuava amb el seu procés de creixement i ampliació augmentà, l'any 1914, el nombre de forns giratoris per a la fabricació de ciment, el 1924 inaugurà un port per tal de facilitar la sortida dels seus productes per via marítima i l'any 1926 es convertia en la primera fàbrica d'Espanya pel que fa a la seva capacitat de producció, i donava ocupació a 600

obrers.

També per aquelles èpoques s'ampliaven les fàbriques de calçat de Rafael Termes i d'en Pau Benazet, que donaven feina a més de dos-cents treballadors cada una, sense comptar la proliferació de nombrosos tallers de menys entitat dedicats a la mateixa especialitat. El 1926, Rafael Termes era elegit vicepresident de l'*Asociación Nacional de Fabricantes de Calzado*. En el camp de l'urbanisme, l'any 1927 s'inaugurava el passeig Marítim, el primer que es va fer a les costes d'aquest país, el 1928 s'urbanitzava el sector de la Fragata, el 1932 s'inaugurava la piscina Maria Teresa i el Casino Platja d'Or. El 1933 l'Hotel Terramar Palace i el 1934 s'obria l'Oficina d'Informació Turística la primera que funcionaria a Catalunya. Totes aquestes actuacions convertien Sitges en un centre industrial i turístic de renom.

Per altra part, la celebració de l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929, juntament amb la realització d'importants obres a la ciutat, entre les quals cal destacar la construcció del Metro, representaren un important motiu d'atracció i creixement. En el transcurs d'aquells anys, el país va experimentar importants canvis polítics, entre els quals cal destacar la Dictadura de Primo de Rivera, el 1923, i la proclamació de la República el mes d'abril del 1931, esdeveniments de gran transcendència que oferiren noves perspectives als problemes socials, als costums i les formes de vida.

Coincidint amb aquella dècada i amb els fets esmentats, Catalunya experimentà un gran i massiu corrent migratori procedent bàsicament de la província de Múrcia. El fet arribà a constituir un fenomen d'actualitat tan important, que el 1932 el llavors jove periodista Carles Sentís va desplaçar-se a Lorca per tal de viatjar amb els immigrants i conèixer de prop aquella realitat seguint els itineraris i els mitjans de transport que s'utilitzaven en l'èxode. Amb aquest motiu publicà una interessant sèrie d'articles a *La Publicitat*, que fa pocs anys s'han recollit en un llibre. També l'economista i demògraf Josep A. Vandellós va publicar l'any 1935, un estudi sobre l'esmentat fenomen social, amb el títol "La immigració a Catalunya", premiat pels Concursos Patxot del 1934.

Segons les dades que proporciona el padró del 1936 i en relació amb les 2.532 persones nascudes fora de Catalunya, pot comprovar-se que aproximadament el 25 per cent d'elles eren originàries de la província de Múrcia. La de Castelló continua situada en segon lloc, però, malgrat haver triplicat la seva aportació, perd pes específic, atès que tan sols representa un 10% del total. Per últim, i en tercer lloc, hi ha la província d'Almeria, amb un 8,58% del total que equival a 217 persones. Darrere segueixen les de Terol, Alacant i València.

D'acord amb aquesta font d'informació, de les 217 persones originàries de la província d'Almeria, que

representen gairebé la meitat del total procedent d'Andalusia, 106 són de Vélez Blanco, 24 de Roquetas de Mar, 23 d'Abla, 15 de la pròpia ciutat d'Almeria, 12 de Fiñana i la resta d'altres poblacions, com Vélez Rubio, Cuevas de Almanzora, Nacimiento, Serón, Níjar, Doña María, Vera, Huercal-Overa i Lubrín, amb aportacions poc substancials. Cal doncs destacar que un bon nombre d'aquestes poblacions formen part del partit judicial de Gérgal

Segons Pasqual Madoz, l'any 1849 Vélez Blanco comptava amb una població de 7.000 ànimes i el 1910 aquesta, hauria arribat al seu punt més alt amb 7.817 habitants. L'any 1920 la població havia disminuït lleugerament amb la pèrdua de 76 habitants i el 1960 se n'havia perdut gairebé un 25%, atès que segons el cens d'aquell any comptava amb 6.001 habitants. Per més que el pati renaixentista del castell de Pedro Fajardo és el que podria considerar-se com a primer emigrant, les dades anteriors fan pensar que fou a partir de l'any 1910 quan va iniciar-se l'emigració de Vélez Blanco.

A Sitges, segons es desprèn d'alguns documents posteriors a les dates, va ser entre els anys 1916 i 1918 quan es produí l'arribada dels primers "velezanos", però fins a partir del 1920 no comencen a aparèixer en els padrons municipals. Gairebé sempre arribaren atrets o protegits per nexes familiars. Així trobem les germanes Antonia i Pilar Valera Navarro, els germans Valera

Ros, els germans Valera Martínez. La vídua Dolores Gea amb la seva filla. El matrimoni Gea Recobenis reclamat pel seu fill Miquel l'any 1934, etc. etc., fins a formar, en el cens del 1936, un grup de 106 persones, totes elles nascudes a Vélez Blanco. En realitat, l'esmentat col·lectiu "velezano" només representava un quatre per cent de la immigració i tan sols un 1,3% de la població total.

La migració era iniciada generalment per homes joves, a vegades nois, tal com pot comprovar-se per les dates d'arribada a aquest municipi, posteriorment els seguien els seus pares o les seves dones. També es pot constatar que gran part d'aquells joves, després d'alguns anys de treball a Catalunya, es desplaçaven al seu poble d'origen per tal de casar-se i tornaven tot just casats, amb la seva flamant esposa. Igualment i amb certa freqüència pot veure's que la jove esposa es desplaçava de nou a la seva localitat de procedència per tal de donar a llum. Però això no vol dir pas que no es donessin casos en els quals la migració era de tota la família sencera, el matrimoni i els fills i, no poques vegades, anava acompanyada d'alguna persona gran, pares o sogres, moltes vegades malalta o impedida. No obstant això, aquesta modalitat de migració només es produïa quan ja existia un familiar instal·lat aquí, el qual s'encarregava de facilitar habitatge, moltes vegades en la pròpia casa, i facilitava l'obtenció de feina.

**Aquest número ha estat
publicat amb l'ajuda de**

CAIXA CATALUNYA